વ્યસની વકીલ

અને

ગોલોરાણો.

પ્રગટ કરનાર.

નીલકંઠરાય ડાહ્યાભાઇ છત્રપતિ.

(છપ્પય વૃત્ત.)

દારૂ પીધે પ્રાણ, બુદ્ધિ ત્હારી નિચ બનશે;
દારૂ પીધે પ્રાણ, કાયા તુજ વળી ગળશે;
દારૂ પીધે પ્રાણ, મુખ તુજ ખુબ ગંધાશે;
દારૂ પીધે પ્રાણ, હડધુત હડધુત થાશે;
દારૂ પીધે પ્રાણિયા હો ! વિશ્વાસે નવ કો ધરે;
સલાહ કોઈ પૂછે નહી, અમથો તું અથડી મરે.

આવૃત્તિ ૨ જી.

અમદાવાદ.
ધી રાજનગર ટાઈપ ફાઉન્ડરી પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ.
સંવત ૧૯૬૪ સને ૧૯૦૮.

વ્યસની વકીલ.

તાપી નદીને કીનારે પ્રસિદ્ધ સુરત બંદર છે. એ બંદર મારફતે અગાડીના વખતમાં ઈરાન, અરબસ્તાન, યુરોપ, મિસરદેશ, પુર્વ આફ્રિકા વિગેરેનો નિકાશ અને આયાત વ્હેપાર હિંદુસ્તાન જોડે ચાલતો હતો. એ વેપારી શહેરમાં આજથી થોડાંક વર્ષ પર એક નિર્લજરાય અને તેના મિત્ર દુ:ખેશ્વર રહેતા હતા. નિર્લજરાયની સ્ત્રીનું નામ ક્ષમાવતિ હતું અને તેની બે પડોશણોનાં નામ સુમતિ અને કુમતિ હતાં.

નિર્લજરાય મુસદ્દી વર્ગનો હતો અને તે કાયદાનો અભ્યાસ કરી વકીલાતની ભારે પરીક્ષા પાસ થયો હતો.

દુ:ખેશ્વરના પિતા પ્રસિદ્ધ શાસ્ત્રી હતા અને તે ન્યાય મિમાંસા વિગેરેથી વાકેફ હતા—પવિત્રતા સદાચરણ એ આ કુટુંબમાં વાસ કરી રહ્યાં હતાં, પરંતુ આપણા દુ:ખેશ્વર કુટુંબમાં કલંક રૂપ હતા અને તે દુ:ખી થવામાં અને કરવામાં મજા માનતા. ક્ષમાવતિનો સ્વભાવ શાન્ત મિલનસાર અને સહનશીલ હતો. સુમતિ સારી સલાહ આપી લોકને સારે રસ્તે ચડાવવામાંજ મગ્ન રહેતી.

દુ:ખેશ્વર—રાયજી (નિર્લજરાય) ચાલો ડાહ્યા ડમરા થઇ ફરવામાં શો માલ છે. ઘુઅડની માફક છાનામાના ફરવું હરવું એમાં કાંઇ મઝા નથી ખાવું પીવું અને મઝા મારવી એજ પૈસાનો ખરો ઉપભોગ છે. પેલા તમારા પાડોશી નકરાશાહ જૈ જૈ કરતા મુઆને લાખ રૂપીયા મેલી ગયા અને એમાં પૈ એમના કયા છોકરાએ એમનીજોડે બંધાવી

નિર્લજરાય—ખરી વાત દુ:ખેશ્વર ખાધું પિધું તે બાપનું ઈશ્વરે

ઇંદ્રીઓ આપી છે તેનો ઉપભોગ ન કર્યો તો જીવ્યા અને ન જીવ્યા સરખા, હું તું ધારે છે એવો કાચો નથી. પેલા ફરામજી અને લોંબોનો-ની ઘુરેશપશોપમાં જઇ આપણે ખાનગી બદ્રા ખોલીએ છીએ, અને તે ઘડીની લેજત તારા જેવા ગામડીયા શું સમજે ?

દુ:ખેશ્વર—બેસો રાયજી બેસો તમે લોકોને ફરામજીને ત્યાં જઇ મઝા કરોછો તો અમે બહુચરાજીના મંદીરમાં માતાને નૈવેદ કરી પા-ન કરીએ છીએ, તેની ગમત ઓરજ છે. રાયજી પિયે તે પાય ખાય તે ખવાડે, તમારી મોંની બડાઇ અમે ન માનીએ.

નિર્લજરાય—કાલે ચાર વાગે કચેરીમાં આવજો પછી ત્યાંથી આપણે લોંબોને ત્યાં જઇશું.

દુ:ખેશ્વ—કાલે આપણે મળીશું પણ અત્યારે ચાલો આપણે ઘેર.

નિર્લજરાય—હા ચાલો ત્યારે અહિં આવી મુઢ જેવા બેસી રહેવું મને ગમતું નથી જરા પ્યાલાનો ચમત્કારતો બતાવો.

દુ:ખેશ્વર—લ્યો રાયજી માતાજીનું નામ દઇ ગટગટાવી જાવ. અહા! મારીતો ખાત્રી થઇ કે રાયજી તમે તો રિઢા છો. પાણી પણ માગ્યું નહિ.

નિર્લજરાય—અમને તે બૈરાં જેવા કાંગાં બાંગા ધાર્યા કે ! અમે પેલા બાયલા જેકરાન અને હિમતરાય જેવાં ચેમ્પીયન અને શેરી પીનારા નહિ, બ્રાન્ડી, બેવડા સ્ટઉટનો ગ્લાસ તો શું પણ બાટલી ચ-ડાવી જઇએ.

દુ:ખેશ્વર—શાબાશ ફાંકડા, ચડાવવામાં તારાથી હઠું તેવો નથી. (બન્ને ચકચુર થઇ ગાળા ગાળી ધમા ધમી કરવા લાગ્યા.)

નિર્લજરાય--ઘર બહાર ઉતરી લથડીયાં ખાતો ગંધાતે મ્હો-ડે ગંધાતા બોલ બોલતો ઘર તરફ ગયો.

ક્ષમાવતિ—અરે આશું? કાંઇ વિચારતો કરો ધનુ માંદી છે તે-ની પાસે બેસી આસના વાસના કરવાની વખતે આ કરી ક્યાંથી આવ્યા.

નિર્લજરાય—શંખણી પાણી લાવ.

ક્ષમાવતિ— લ્યો પાણી, ઉપર જઇ છાનામાના સુઈ રહોને.

નિર્લજરાય—મારે સુતું હશે તો સુઇશ તું મને શીખામણ દેનારી કોણ? રાંડ ડાહલી.

ક્ષમાવતિ--ઉપર જઈ સુઇ જાવ તો સારૂં, ધનુની તબીયત સારી નથી; દાકતર નિશાશો મુકતા ગયા.

નિર્લજરાય—બોબ તારા. મુઇ રાંડ તું અને તારી ધનુ બોબ તારા અને તારા દાક્તરના. (એમ કહિ એક બે લથડાકો જડાવતા જતાં બાંયપર ચતાપાટ પડે છે.)

ક્ષમાવતિ--એટલે આવી બેન સુમતિ, બેન સુમતિ જરા અ-હિં આવોને.

સુમતિ— અરે રે રે! બોલવામાં કાંઈ માલ નથી.

ક્ષમાવતિ--બારણું બંધ કરો. (બે જણાં મળી નિર્લજરાયને ઉચકી ખાટલામાં સુવાડે છે.)

કુમતિ—ક્ષમાવતિ, ક્ષમાવતિ જરા બારણું ઉઘાડો.

ક્ષમાવતિ—ધનુ બહુ બીમાર છે અને હું જરા કામમા છું.

કુમતિ—કોને કામ નથી કામ બધાને છે મારે જરા દીવો કર-દીવો કરી ચાલી જઇશ. તમારા ઘરમાં ઉભા રહેવા કોણ નવરૂં છે.

ક્ષમાવતિ—ગુસ્સે શું કરવા થાવછો? મારાથી ઉઘડે તેમ નથી.

કુમતિ—હું તને ઓળખું છું તારાં અને તારા ધણીના લક્ષણ જાણું છું પેલી તારી સગી સુમતિને પળવાર પર ઘરમાં ઘાલી અને પેલો તારો માંટી ગંધાતો ગાળો દેતો લથડીયાં ખાતો કીચડ વાળે લુગડે આવ્યો તે કોણ નથી જાણતું ?

ક્ષમાવતિ—બેન આમ શું કરવા બોલો છો. જે વાત જાણતા હો તે પીજાવ.

કુમતિ—મેર રાંડ પીયે તારો ધણી ને પીયે તું હું શું કરવા પીઉ.

ક્ષમાવતિ—માફ કરજો મારો ધણી પોતાની જાતે પોતાની ફજેતી કરે છે એથી વધારે ફજેતી બીજું કોણ કરી શકવાનું છે વાસ્તે ન તમને મારા ધણીની વાત ન કરવા કહ્યું.

કુમતિ—મોટી સાધવી ન જોઇ હોય તો. મારે શું તારા ઘરમાં પુળો મુકવા આવવું છે. (સુમતિ નિર્લજરાયને સુવારી પોતાને ઘેર ગઇ ક્ષમાવતિએ પોતાની બીમારી છોકરાની આસના વાસના કરવામાં રાત પુરી કરી નિર્લજરાય લવારી કરી ઉલટી કરી પશુવત સ્થિતીમાં રાત ગાળી પો ફાટતાં નિશો ઉતરે શુદ્ધિમા આવ્યો.)

ક્ષમાવતિ—સાંભળો ધનુ ધણી બીમાર છે આજનો દહાડો કહાડશે એમ મને લાગતું નથી, દાકતર પણ તેમજ કહે છે તેથી તમે આજ કચેરીમાં જતા નહિ.

નિર્લજરાય—ઠીક.

ક્ષમાવતિ—મેં કાંઇ સહેજ સાજ ખાવાનું કરી મુક્યું છે તે દાતણપાણી કરી નાહી ધોઇ ખાઇલો.

નિર્લજરાય—મેં દાતણ પાણી કર્યા છે નાહ્યો પણ છું પણ

મને મોળ આવે છે અને સુંખ નથી. મારે કચેરીમાં કામ છે વાસ્તે હું કચેરી જઈશ.

ક્ષમાવતિ—ધનુ આજનો દહાડો કાઢે તેમ નથી. મારૂં મન ઘણું પોચું થઈ ગયું છે. હું હિંમતહારી ગઇ છું. ઘેર રહો તો સારૂં.

નિર્લજરાય—મારે કચેરીમાં અગત્યનો મુકરદમો ચલાવવાનો છે તે પુરો થયે તરત પાછો આવીશ.

ક્ષમાવતિ—સુમતિ, સુમતિ, જરા આવોને ધનુ બહુ ગભરાય છે.

સુમતિ—ક્ષમાવતિ, ગભરાતી નહિ રડતી નહિ ધનુનો આખર વખત છે, ધીરજ રાખી રામનામનો પોકાર એના કાનમાં કર અને હું ગીતા મોટેથી વાચું છુ. (ધનુએ દેહ છોડયો તેને નવરાવી તુલસી જવ વિગેરે મેલી ચોકે નાખી.)

સુમતિ—અલ્યા નરોતમ જા તારા શેઠ નિર્લજરાયને બોલાવી લાવ

નરોત્તમ—સુમતિ બા, મારા શેઠતો કોણ જાણે ક્યાં હશે. કચેરીનું નામ દઇ કલાલોની દુકાનોમાં જઇ પૈસાને શરીર બગાડે છે અને ફજેત થાય છે.

સુમતિ—જ્યાં હોય ત્યાંથી સમજાવી લઈ આવ. (ન્યાતમાં અને પોળમાં મોત થયાની ખબર થયાથી ન્યાતના તથા પોળના ભાયડા બૈરાં ભેગાં થયાં છે અને રડા રડ ચાલી રહી છે, દેહ મુકયાને ઘણો વખત થયાથી વાંસ દુણી વિગેરે આવ્યાં છે. એટલામાં નરોતમ નિર્લજરાયને સધરામમાં ઘાલી ઘર અગાડી લાવે છે. સધરામમાંથી બહાર કાઢતાં તેમના મોંમાંથી બદબોઇ ઉડે છે, માખીઓ બણબણે છે અને ન્યાતના ભાયડા હાથ ઝાલી ઘસડી તેમને ઘરમાં લઈ જાય છે.

નિર્લજરાય—રાંડ ક્ષમાવતિ આમ આવ મારે તારૂં કામ છે.

સુમતિ—રાયજી તમારૂં શરીર સારૂં નથી તમે પેલા કામળા પર સુઇ જાવ.

નિર્લજરાય—મેર રાંડ તું મારા ઘરમાં કયાંથી આવી નીકળી નીકળી. (ભાયડાઓ પરાણે પરાણે ઘસડી લઇ જઇ ઘરના એક ઓરડામાં પુરે છે જ્યાં નિર્લજરાય ઘરનો સામાન સરંજામ પછાડે છે અને ભાગે ફોડે છે.)

સુમતિ—ભાઇ જસવંતરાય તમે તમારૂં કામ કરો ઢીલ કરવામાં કાંઇ લાભ નથી. (જશવંતરાય તથા બીજા ભાયડા મળી મડદુ બાંધી સ્મશાન લઇ જઇ અગ્ની દાહ વિગેરે દે છે.

ક્ષમાવતિ—મારા જેવી અભાગણી કોણ હશે. ધણી પોતાના નામનો ભાવ દરરોજ પુરે પુરો ભજવે છે.

મારી એકની એક પુત્રી ઘનુ ડાહી અને ધીરજ વાળી હતી એ મને કેટલી ધીરજ આપતી અને મારો દુઃખી સંસાર ગાળવા મદદ રૂપ થતી, અરે ઇશ્વર તે પણ તેં લઇ લીધી. ભાયડાતો દુઃખ ઉપજ છે. પણ અરે અરે બોલ્યે શો ફાયદો! અરે ઇશ્વર આ શું થયુંછે.

સુમતિ—બેન તારી ધીરજ ક્ષમા અને દ્રઢત્તા અસાધારણ છે તારા પતિને તેં પવિત્ર માની અત્યાર લગી પુજ્યો છે, ધીરજ રાખ, ધીરજનાં ફળ મીઠાં છે દુઃખનો પણ અંત છે.

ક્ષમાવતિ—બેન તમારી મને ઘણી મદદ છે.

સુમતિ—તું સતિ છું. ઇશ્વર તારૂં ભલુ કરશે. તારી પતિ સેવાથી તેં પતિ વ્રત્ત શું છે તે બતાવી આપ્યું છે. આ ભવની સછુટતાં તારૂં કલ્યાણ નક્કી છે એમ મને દીસે છે.

૫૬.

(કોઈ પ્રેમ અંશ અવતરે. એ રાહ.)

ખરે દારૂ સંગ જે કરે, પછી તે પસ્તાવામાં પડે (ટેક)
દારૂ કેરી સંગત કરતં, મનની શક્તિ ટળે;
મનુષ્ય સરીખું રૂપ ધરીને, ખરની માફક ફરે ખરે૦—૧
એક વકીલ બહુ અક્કલ વાળા, પડયા ખોટી આ લતે;
કાયદા—ફાયદા પૂરા જાણી, અહીં તહીં આથડે. ખરે૦—૨
એક દીનતો ખુબ ઢાંસીને, આવ્યા પોતે ઘરે;
પત્નિ બોલી "આ શું કરિયું? પુત્રી માંદી અરે!" ખરે૦—૩
વનિતાના આ વેણુ સુણીને, ભાઇતો બનિયા ગુસ્સે;
પણ જોસ્સાથી મારવા દોડતાં, જાતે પડિયા ખરે, ખરે૦—૪
પત્નિએ પાડોશીની સ્હાયે, નાખ્યા ખાટલાપરે;
ઘણા ઘણા ઊપાયો લીધે, શુદ્ધિ આવી જરે. ખરે૦—૫
બીજે દીને પત્નિ આ વીર, લાલા પ્રત્યે વદે;
"આજે તમે કોર્ટે ના જાશો, પુત્રીનું દુઃખ વધે." ખરે૦—૬
ખરા કામાર્થું !! બોલી ઉઠ્યા, "કોર્ટે કામ છે જરે;
"ઝટપટ ઝટપટ પાછો આવીશ, વાર ન લાગે મને." ખરે૦—૭
પણે લાલા કોર્ટે પહોંચ્યા, પુત્રી પહોંચી સ્વર્ગે;
પત્નિ કહે ગુમાસ્તાને "જા! તેડીલાવ એમને." ખરે૦—૮
થોડી વારે ગુમારતો આવ્યો, ગાડી ધાલી ઘરે;
મુખેથી ફીણુ વહ્યું જાયને, વળી માખ બણબણે. ખરે૦—૯
બાઇને લઇને ખાટલે નાખ્યા, ભાન જરી નવ મળે;
પુત્રી ત્યાં સ્મશાને પહોંચી, બળી ખાખ થઇ અરે. ખરે૦—૧૦

બાઈને અંતે શુદ્ધિ આવી, ધિક્ ધિક્ જાતે કરે;
દારૂ લેવાના સોગન લઈને, આંખે જળ ખુબ ભરે. ખરે૦-૧૧
દારૂને દીપક સમ માની, સજ્જન કો નવ અડે;
મૂર્ખાઓ પતંગ થઈને, ઉપર તૂટી પડે. ખરે૦-૧૨

ગોલોરાણો.

રંગલો—ગટા શેઠ આજે હું આપના આગળ ગોલારાણાનો ફાર્સ ભજવી બતાવનાર છું.

ગટાશેઠ—ઠીક એ કયા દેશનો રાણો છે.

રંગલો—ભરતખંડના જુદા જુદા દેશના તમામ ભાગમાં એ વસે છે અને હાલના બીજા રાણા જેવો એ પણ નામનો રાણો છે.

ગટાશેઠ—ભરતખંડના ઈતિહાસમાં આવું નામ મેં વાંચ્યું કે સાંભળ્યું નથી.

રંગલો—સાહેબ તમારૂં કહેવું જેટલું ખરૂં છે. તેટલું મારૂં કહેવું પણ ખરૂં છે, આ વિશાળ દેશના જુદા જુદા નગર અને શહેરોમાં તે તેના અમુક વિભાગમાં વસે છે અને આવા લત્તાને ગોલવાડ કહે છે. અને ત્યાંના દરેક ગોલારાણા રાજા છે.

ગટાશેઠ—તુંતો ખરેખર મશ્કરોછું. તેંતો કાગનો વાઘ કર્યો. આ રિતે તો શું અમે અમારા ઘરના રાણા નથી. ?

રંગલો—ભલે શેઠ ભલે તમને ગટાશાહ મટી શું ગદ્ધારાણા થવું ગમે છે કે ? ભલે તેમ હો.

ગટાશાહ—મેર હરામખોર અમારૂં ખાઈ અમારૂં ખોટું બોલે છે કે ?

રંગલો—અરે શેઠ સાહેબ નાના ભુલ્યો રાણા સાહેબ ગદ્ધા-રાણા સાહેબ, માફ કરજો મેં તો આપને આપના ગમતા નામથી બોલાવ્યા છે.

ગદ્ધાશેઠ—ચુપ મુર્ખ ચુપ જો ફરીથી બોલશે તો આ ખાસડું અને તારૂ માથુ કાંઇ બીજી વાત ચીત કરતાં આવડતી હોય તો કર નહિતો જા.

રંગલો—સાહેબ માફ કરો. મોટાની મશ્કરી કરવામાં પેટપર પગ મુકવાનો સંભવ છે. સાંભળો સાહેબ, અમથો રાણો અને તેનો દીકરો કચરો અને તેની બૈરી લખમી અને દિકરી પારવતીનો તમાશો.

રંગલો—અલ્યા અમથા રાણા અને કચરા તમે ક્યાં જઇ આવ્યા. આમ ડોલતા ડોલતા કેમ ચાલો છો ?

અમથો અને કચરો—મેર સાલા ટુકડા રોટલા ખઉ અમારી ચપટી કણુકી માગી ખાઇ પેટ ભરનાર તું અમને કોણ પુછનાર અમે ક્યાં જઇ આવ્યા ?

રંગલો—ગોલારાણા તમારી ચપટી ખાઇ હું મોટો થયો ખરી વાત.

અમથારાણા—બોલોને તમે ક્યારે કમાયા છો કે તેમાંથી ચપટી આપી મને નભાવ્યો.

અમથો—અમારે ઘેર આવી ચપટી માગી તારૂં પાપી પેટ ભરે છે અને અમારૂં ટોળ કરે છે. બોલ આ ઘર કોનું છે; આ ડાંગર ની કોઠીઓ આ ચોખાને કણુકી કોનાં છે. ?

રંગલો—ગોલારાણા આળો વહિ કરતા નહિ. આ ઘરતો તમારા બાપ વનાભિએ બાંધ્યું હતું અને મેલી ઓરડીઓ પણ બાંધી

તમને વારસામાં આપી હતી. મારા બાપના સમ અમથારાણા સાચુ બોલ એ ઓરડીઓ હવે મારી છે કે ?

કચરો—બાપા આ પેટ ભરો આપણી ફજેતી કરવા આવ્યો છે. નીકળ હરામખોર તેં શું બે પૈસા ધીર્યા છે કે તું દબાવતો આવે છે

રંગલો—કચરાને પૈસા ધીરનાર તો પેલા ગટાશેઠ છે. અને ઓરડીઓ તો તેમને ઘેર છે.

અમથો—અલ્યા લુચ્ચા તારે એમાં શી લેવા દેવા તે ડાહ્યો થાય છે. બાજુ તારૂં ડાહ્યપણુ તારી લુલી ચુપ રાખ.

રંગલો—વારૂ તારે ઓરડીઓ તો ગટાશેઠને ઘેર છે. તમે બન્ને વનાર્હિને પેટ લાયક ઉઠયા. બાપ દાદાની કમાઇ વાણીઆને ઘેર ગઈ અને દરરોજ કાળુ મોળુ કરી ગંધાતે મોઢે લથડીયા ખાતા ખાળોમાં પડતા આળોટતા ઘેર આવી આબરૂ તો સારી કાઢી ધીક! ધીક! ધીક!

અમથો અને કચરો લાત ખાસડાં અને કમઠાળ હાથમાં લઈ મારવા જાય છે. અને તેમ કરતાં અથડાઇ પથરપર પડે છે અને તેથી અમથાનું માથું ફુટે છે અને કચરાના દાંતમાંથી લોહી નીકળે છે. (પારવતી ગોલારાણાની છોકરી.)—

મા. મા. ઉહ. મારા બાપ અને કચરો પીને આવ્યા છે, અને પેલા રંગલા જોડે ગાળા ગાળી અને મારા મારી કરતાં માથુ ફુટયું અને દાંત ભાગી પડયા અને લોક ભરાયા છે અને ગમે તેમ બોલે છે.

લક્ષ્મી—હું શું કરૂં મને મારીઝુડી મારી પાસેથી પૈસા લઈ જાય છે. પૈસા નથી આપતી તો ચોખા ધુળને ભાવે આપી દે છે અથવા વાસણ લેઇ વેચી આવે છે. કહ્યું કહાવ્યું સાંભળતા નથી અને રે [illegible] ની કરે છે, ભોગ છે મારા.

પારવતી—મા સેટલા કરતી બંધ થા, હાથ ધો અને પાણીનો ઘડો લાવ.

(લખમી અને પારવતી પાણીનો ઘડો લાવે છે અને રંગલાની મદદથી બન્નેના માથા પર ટાઢા પાણીનો ઘડો રેડે છે અને લુગડાં બદલાવી બન્નેને ઘરમાં ઘસડી જાય છે.)

રંગલો—બેન લખમી હું અમથા અને કચરાને વારંવાર નિશો ન કરવા કહું છું તેઓ ન કરવા વચન આપે છે પણ પાળી શકતા નથી.

લખમી—ખરી વાત ભાઇ રંગલા કલાલની દુકાનો અગાડી થોડી હતી અને દુર હતી તે સારૂં હતું. દુકાનો પાસે આવવાથી અને વધવાથી આ અકરમી ભાયડાઓ દરરોજ પીએ છે, અમારા હાડકાં હળવાં કરે છે અને અમને નાગાં ઉઘાડાં કરી મુકયાં છે. પેલી ઓરડીઓ મટા શેઠને ઘેર ગઇ છે. વખત બારીક છે દુખ કાળ અને મરકી ત્રાહત્રાહ પોકરાવે છે અને કામ મળતું નથી, ખાવાનું એકવાર પણ મળતું નથી, વાણીયા, ખત્રી, નાગરને ઘેર માથાફોડ વૈતરૂ કરી ટુકારા હોકારા ખમીને એઠુ જુઠુ મળે તે લાવી ઘર નભાવીએ છીએ.

રંગલો—હા બા. મારાથી કાંઇ અણજાણ્યું નથી, ખાલી વખતે બધા તૈયાર છે. તમારે નશીબે ધંધો કરવાનો અને માર ખાવાનો આવ્યો છે. જો કલાલની દુકાનો ઓછી થાય અને આઘી ખસે તોજ ઠીક નહિ તો આ ઘર પણ તમારૂં હતું ન હતું થઇ જશે.

અમથો—(હો. હો. હો. કરી ઉલટી કરે છે અને તે જોડ સવારે ખાધેલુ અનાજ જેવું અને તેવું દુર્ગંધ મારતું બહાર આવે . છે અને ઓરડામાં દારૂની દુર્ગંધ પ્રસરે છે.

પારવતી—ભાઇ રંગલા અમારી આખી નાત

પૈસા આપવા ગાળો અને માર ખાવો દુર્ગંધ વેઠવી અને ઉશેડવી.

રંગલો—મારાથી કશું અજાણ્યું નથી, આ ગોલવાડના ઘરો નાગર વાણીઆ ક્ષત્રીને ઘેર ગયાં છે. તમારે ઘેર સો સો કળસી ડાંગર નતો અને પાંચ સાત ખેલા રહેતા તે કયાં છે. પ્રભુ! પ્રભુ! ઇશ્વર તમારી મદદે આવે અને આ પીહાં બંધ કરાવો.

અમથો—અલી શું છે શું છે? આ રંગલો કેમ આવ્યો છે જે.

લખમી—કાંઇ નહિ. કાંઇ નહિ.

અમથો—બોલને રાંડ એ કેમ આવ્યો છે.

લખમી—તમે અને કચરો નિશો કરી આવ્યા ગાળાગાળી અને મારામારી કરી ગંદી ખાળોમાં પડયા અને માથા ફોડયા ત્યારે રંગલા-એ મદદ કરી તમને ઘરમાં ઘસડી આણી ખાટલાપર નાંખ્યા.

અમથો—ખરૂ ખરૂ. શું કરૂં. પેલા નથલાએ અણુસારો કરી મને તથા કચરાને પીહામાં જાવા કહ્યું. ખોટું સમજવા છતાં નિશાની લાલચમાં લપટાઇ મેં નિશો કર્યો અને તમને ગરીબડીઓને હેરાન કરી અમે જાણીએ છીએ જે ખોટુ છે પણ અમારૂં મન માંકડા જેવું છે.

લખમી—અમે નિશો નથી કરતાં અને બીડીએ નથી પીતાં અને આખો દહાડો વૈતરૂં કરી તમારૂં અને અમારૂં પેટ ભરીએ છીએ. બૈરાંઓને નિશા વગર ચાલે તો તમારે કેમ ન ચાલે?

અમથો—અમારી કટેવ અને વ્યસનથી અમારી શાખ ખોઇ છે. શાહુકાર અમારી શાહીથી એક જનાદી પણ ધીરતા નથી. તારા સાથીઆથી રૂપીઆ ધીરે છે. શું કરીએ લાચાર હું વ્યસનનો ગુલામ છું [illegible]ને. કચરો પણ મારા લીધે ખરાબ થયો છે. હવે તો મરે છુટશે.

ને [illegible] [illegible]તિ—નિશો ન કરવાનું નક્કી કરી છોડો તો છોડાય.

—દુકાનો ગોલવાડ પાસેથી ખસે અથવા સમુળગી બંધ

થાય તોજ નિશો કરવા ન જાય.

લખમી—સરકાર અમારી ગરીબ સ્ત્રીઓ પર દયા આણી દુકાન બંધ કરે તો આ વ્યસની ગોલાઓ વ્યસનથી છુટે.

રંગલો—હું તમારી તમામ ન્યાતને ઓળખુ છું. તમારી ન્યાતની બૈરીએ નિશો નથી કરતી એ હું જાણું છું. તેથી તમારી શાખ પર શાહુકાર પૈસા ધીરે છે.

લખમી—હા ભાઈ ભાયડા અને છોકરાઓએ શાખ ગુમાવીછે.

રંગલો—લખમી અને પારવતી તમે શાક્ષાત અંબિકાનો અવતાર છો. મા બેન અને બૈરી તરીકે તમારૂં વર્તન પવિત્ર અને સ્તુત્ય છે. તમે મા અને બેન તરીકે સંસારનું પોષણ રક્ષણ અને નિભાવ કરોછો. અને સંસાર સુખમય કરનાર પણ તમેજ છો લંપટ વ્યસનને તાબે ન થતાં તેના સામે દ્રઢતાથી ઉભા રહી ધીરજથી આ સંસાર રૂપી સાગરના દુઃખમય મોજાં વટાવો છો. તમે સ્ત્રીઓ રત્નનીખાણછો. પૃથુરાજ અને શીવાજી જેવા બહાદુર પુરૂષો ભોજ અને કરણ જેવા દાનેશ્વરીઓ નરસિંહ ધીરો તુળસીદાસ મીરાંબાઇ જેવા ભકતો તમારા પેટમાં પાકયા છે. હલકી વર્ણમાં જન્મ્યા અને ઉછર્યાં છતાં તમે તમારી જાતને લજવી નથી. ધન્ય છો ધન્ય છો આવી સ્ત્રીયોને.

(લાવણી.)

અરે ! સુણોને વ્હાલાવીર, ધરીને ધીર બોલ મુજ ખાસો,
" કદી ધર્યો જો હોઠે દારૂ તમે પસ્તાશો. "
આ થયા ગોલાના હાલ, ખોયાં ઘરબાર, દારૂથી કેવા,
તેવા થશે તમારા, માંડયો દારૂ જો લેવા.

તે હતો પ્હેલા ધનવાન,
સુખેથી કરતો તાન.

પછી ભૂલ્યો નિજ ભાન.

બન્યો ગુલતાન, મુક્યું નિજ માન, દારૂ સંગ ધરીને;
ચઢાવી સીસા ખુબ અહીં તહીં પડિયો.
થઈ ગયો પછીથી ખ્વાર, દુખનો માર, ખાધો તે ભોગે;
નારી શિક્ષા આપે નિત્ય તથાપિ ન માને.
એક દીન ચડાવી ખૂબ, બની ચકચૂર, આવ્યો અથડાતો;
ગૃહે પ્રવેશ કરતાં પ્હેલા પડયો અખડાતો;

ફૂટી ગયું નિજ ભાળ,
ત્યાં વહી રક્તની ધાર;
ખોયું વળી નિજ ભાન.

ન્હોતી કાંઇ સાન, મુકાને માન, પડયો ત્યાં નાગો;
મુખે નીકળે ફીણ બમણે માખો.
દેખી પતીના હાલ, બીચારી નાર, આંસુ સાથ દોડી;
લઇ કુમક મિત્રની ગઈ પતી ઘેર તેડી.
પછી આવ્યું પતીને ભાન, કરી ઉપચાર, પ્રીતે તેણે સાધ્યો
પસ્તાયા રાણા ત્યાંજ પછી ખુબ મનમાં.
વળી ધરીને મન, લઇને પણ, બોલ્યા તે મનમાં;
"નર્કો જાય એળે અવતાર, દારૂ સંગ પડતાં.
"ખરે ! ધીક્ તેનો અવતાર, ધરીને વ્હાલ, દારૂ જે પીતા.
કરે જ્ઞાન સમજાત, ભુલી શુભ રીતો."

સમાપ્ત.